

системи культурно-гігієнічних навичок у дітей, сформовані культурно-гігієнічні навички розглядаються як основа здорового способу життя (О. Демурова, Л. Островська, Н. Стародубова та ін.).

Під культурно-гігієнічними навичками розуміють дії дитини, які пов'язані з дотриманням чистоти й порядку. В психолого-педагогічній літературі їх поділяють на чотири види: навички особистої гігієни, навички культури їжі, навички дбайливого ставлення до власних речей, навички підтримання порядку та чистоти в навколишньому середовищі. У формуванні комплексу навичок самообслуговування, культури поведінки, спілкування важливу роль відіграють дорослі (Т.Поніманська, В.Суржанська та ін.).

Процес формування культурно-гігієнічних навичок відбувається поступово, по мірі оволодіння дитиною соціальним досвідом. Підкреслюється їх специфіка на кожному віковому періоді розвитку та удосконалення. В ранньому віці у дітей починається формування елементарних навичок самообслуговування, і вихователям слід звернути увагу на: відповідність навичок догляду за зовнішнім виглядом, умивання, поведінки за столом, догляду за речами, іграшками, навичок одягання.

В період молодшого дошкільного віку відбувається ускладнення культурно-гігієнічних навичок. Діти повинні самостійно мити руки, знати свій рушник і користуватися ним. Вихователь має формувати в дітей вміння відчувати негативні емоції з приводу власних або чужих брудних рук, радіти, коли руки та носова хустинка чисті. Важливими складовими культурно-гігієнічних навичок є догляд за своєю зовнішністю, поведінка за столом, навички одягання. Варто продовжувати вчити дітей доглядати за речами іграшками, бережливо до них ставитися, користуватися ними за призначенням, проявляти особливу турботу про улюблені іграшки. Діти повинні помічати красу прибраної кімнати, випраного та випрасуваного одягу та радіти з цього.

В середньому дошкільному віці варто продовжувати формувати позитивне ставлення дитини до гігієнічних процедур, розуміння того, що оточуючі схвалюють дії, пов'язані із дотриманням правил культури гігієни та охайності, засуджують прояви нечепурності. Дитину продовжують привчати дотримуватися правил поведінки під час їжі: спокійно сідати за стіл, їсти із задоволенням та бути охайною, їсти із закритим ротом, правильно користуватися столовим посудом, виходячи з-за

столу дякувати. Важливе місце мають удосконалення вмінь одягатися й роздягатися в певній послідовності, складати і прибирати власний одяг на місце.

В старшому дошкільному віці основним показником сформованості культурно-гігієнічних навичок є час, який дитина витрачає на виконання гігієнічних процедур, якість виконання, самостійність дитини. Варто накопичувати уявлення дітей про здоров'я та здоровий спосіб життя, значення гігієнічних процедур, загартовування, занять спортом, ранковою гімнастикою, активного перебування на свіжому повітрі для зміцнення здоров'я. Дитина повинна вміти самостійно стежити за своїми речами та іграшками, охайно їх складати, підтримувати порядок тривалий час. Важливо закріплювати навички культури їжі, сформовані на попередніх етапах розвитку. Варто залучати дітей до сервірування столу перед їжею та прибирати посуд.

Таким чином, формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку є основою здорового способу життя особистості. Реалізувати основні завдання по формуванню культурно-гігієнічних навичок необхідно будувати на засадах цікавої повчальної гри, оскільки вона є провідним видом діяльності дошкільників.

РЕНЬ Л.В.
м.Чернігів

Особливості соціально-реабілітаційної діяльності у притулках для неповнолітніх

Початок 90-х років ХХ ст. в Україні позначився появою феномену безпритульних та бездоглядних дітей. З метою надання соціального захисту цій категорії неповнолітніх, їх тимчасового влаштування, визначення статусу та подальшого місця проживання державні органи почали створювати притулки. Особливості контингенту вихованців притулків визначають специфіку роботи з ними. Соціально-реабілітаційна діяльність є головним напрямком допомоги безпритульним та бездоглядним дітям у притулках для неповнолітніх.

Проблеми функціонування притулків на сучасному етапі розглядаються у дослідженнях Л.С.Волинець, О.О.Січкара, О.В.Безпалько, Н.Ю.Максимової. Технологічні аспекти діяль-

ності цих закладів вивчають Є. Воронова, О. Піменова, С. С. Пальчевський, І. І. Цушко. Однак питання соціально-реабілітаційної діяльності як основного напрямку роботи потребує окремого вивчення та аналізу. Отже, мета нашої статті – проаналізувати особливості соціально-реабілітаційної діяльності притулків для неповнолітніх.

Притулки – це заклади соціального захисту, які надають необхідну соціально-педагогічну допомогу неповнолітнім, що опинилися в кризовій ситуації. Зазвичай діти, які потрапляють до притулків, мають ряд психосоматичних захворювань. Їх стан можна визначити як соціально дезадаптовані, педагогічно занедбані, відчужені від сім'ї. Головною метою соціально-педагогічної роботи притулків є забезпечення соціалізації дітей, які знаходяться у скрутній життєвій ситуації, їх повноцінна реабілітація, успішна інтеграція у суспільство.

Соціально-реабілітаційні завдання, що стоять перед притулком, вимагають комплексного підходу у кожному конкретному випадку допомоги бездоглядній дитині. Відповідно на основі діагностичних даних фахівці складають план реабілітації вихованця, в межах якого здійснюється фізична, медична, психологічна, соціально-педагогічна реабілітація. Конвенція про права дитини стверджує, що у всіх діях, що стосуються дітей, відповідним пунктом повинно бути дотримання інтересів дитини. Це вимагає повного і об'єктивного розуміння дітей, які потребують допомоги. Перш ніж впровадити певні заходи, необхідно зрозуміти дітей і їхні потреби.

Неповнолітні, які потрапляють до притулку, часто перебувають у пригніченому стані, зумовленому різкою зміною звичного способу життя, переживаннями, пов'язаними з вирішенням їх долі в різних інстанціях, розривом минулих міжособистісних зв'язків. Психотравмуюче значення має і певна невизначеність становища, побоювання, тривога щодо умов перебування у новій установі.

Процес звикання дитини до життя у притулку потребує комплексного підходу і поступовості. Важливими умовами для досягнення позитивного результату є педагогічна підтримка. З перших днів перебування у закладі дитина має бути поставлена в позицію не спостерігача, а співучасника соціально-реабілітаційного процесу.

Соціально-психологічна робота з вихованцями притулків потребує різноманітних форм та методів, часті зміни видів діяльності відповідно до вікових та індивідуальних потреб,

безпосереднього впливу на всю систему ставлень особистості. Тому у притулках переважають інтерактивні методи роботи, такі як: тренінгові заняття, ігротерапія, арттерапія, казкотерапія.

Важливою складовою щоденної діяльності притулків є педагогічна реабілітація вихованців, адже переважна більшість дітей, що потрапляють до притулків—педагогічно занедбані, частина вихованців дошкільного віку мають затримку психічного чи розумового розвитку. Нерідко у притулках перебувають підлітки, які взагалі не ходили до школи.

Організація навчально-виховного процесу з дітьми, які відвідували школу, має ряд труднощів. Згідно "Типового положення про притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх" цей заклад має право співпрацювати із загальноосвітніми школами. Однак така практика не набула поширення. Однією з причин є те, що не завжди рівень грамотності дитини відповідає її віку, і відчуття відставання від однолітків не сприяє навчальним досягненням вихованця. Тому актуальним є питання організації ефективного навчального процесу у притулках.

Для ефективності реабілітаційної роботи велике значення має правильна організація режиму дня. Слід враховувати, що для вихованців притулків характерна швидка втомлюваність, нездатність зосередитись, порушення сну, відсутність навичок спілкування. Це визначає специфіку вимог до організації режиму дня дітей у притулку. Як правило, навчально-пізнавальні заняття проводяться в першій половині дня, а гурткова робота, діяльність за інтересами – у другій.

Необхідною складовою роботи притулків для неповнолітніх є суспільно корисна праця дітей, що відповідає їхньому віку. Це щоденний вид діяльності, в якому закладено значний виховний потенціал. Більшість дітей схвально ставиться до трудового навантаження. Це пов'язано з тим, що саме за результатами трудової діяльності дитина може відчути себе повноцінною, значимою. Важливо, щоб праця не застосовувалась з метою покарання, адже так вона втрачає своє виховне значення, ускладнюється процес соціалізації дитини.

З метою забезпечення ефективної діяльності притулку необхідно проводити соціально-реабілітаційну роботу у співпраці з сім'єю вихованця. Так, з сім'єю мають працювати соціальний педагог, психолог, вихователі. Вони повинні спостерігати за розвитком стосунків, за емоційним станом дитини після

зустрічі з батьками, за зміною соціального статусу сім'ї. Відповідно якщо стосунки в сім'ї нормалізуються, створені умови для виховання, то приймається рішення про повернення дитини. На жаль, як показало вивчення, робота з сім'єю або взагалі не проводиться, або проводиться на незадовільному рівні.

Оптимального результату у соціально-реабілітаційній діяльності притулку можна досягти лише за умови узгоджених дій всіх спеціалістів, що задіяні у цій справі,—соціального педагога, юриста, психолога, вихователів. Загальні цілі дозволяють спланувати як індивідуальний, так і груповий соціально-реабілітаційний процес у притулках для неповнолітніх. Роль координатора такої діяльності має виконувати соціальний педагог.

Однак, як показало вивчення досвіду діяльності притулків, соціальний педагог – це вихователь, що відповідає за ведення особових справ неповнолітніх, або юрист чи вихователь-методист. Фактично процес розробки та впровадження соціально-реабілітаційної програми вихованця частково здійснюється психологом. Така невизначеність, стихійність негативно впливає на результативність діяльності у кожному конкретному випадку.

Організація соціально-реабілітаційного процесу у притулках ускладнюється тим, що педагогічні працівники цих закладів мають недостатній рівень професійної кваліфікації, вони не підготовані до роботи з безпритульними та бездоглядними неповнолітніми. Адже разом з успадкуванням приміщень дитячих садків притулки успадкували і їхній персонал, який був підготовлений для роботи з цілком благополучними дошкільнятами.

Отже, соціально-реабілітаційна діяльність притулків для неповнолітніх – це складний, багатогранний процес, що має на меті допомогти бездоглядній дитині. Однак, як показало наше вивчення, впровадження цього процесу має ряд труднощів, що в свою чергу впливає на результати діяльності. Тому питання соціально-реабілітаційної діяльності притулків потребує подальшої науково-методичної розробки, пошуку нових підходів до організації роботи у таких закладах. Ефективність соціально-реабілітаційної діяльності має визначатися позитивними змінами як в особистісній структурі неповнолітнього, так і в його соціальному середовищі.

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з учнівською молоддю по формуванню здорового способу життя

Численні дослідження психологів і педагогів свідчать про відсутність мотивованої спрямованості підлітків на формування та збереження свого здоров'я. Тому підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з учнівською молоддю по формуванню здорового способу життя є актуальною. Проведення комплексної соціально-педагогічної роботи з профілактики адиктивної поведінки серед учнів має бути спрямовано на набуття учнями знань, умінь і навичок реалізації здорового способу життя.

Формування адиктивної поведінки має ряд соціально-психологічних моментів. Характер поведінки має загальні особливості. Вони проявляються у подібності проходження стадій залежності.

В психолого-педагогічній літературі закордонних і вітчизняних авторів висвітлюється широкий спектр загальноновизнаних заходів протидії розширенню адиктивної поведінки дітей.

Залучення дитини до профілактичної взаємодії повинно узгоджуватись з певною системою принципів: відмова від авторитарного стилю спілкування у профілактичній взаємодії; орієнтуватися на потреби дитини (враховуючи вік, стать, індивідуальні властивості особистості); будувати діалоговий зв'язок з дитиною використовуючи прийом "від супротивного". Головним завданням профілактики є ненасильницька переорієнтація свідомості.

Соціальний педагог проводить просвітницьку роботу серед батьків, бо саме сім'я повинна в першу чергу здійснювати профілактичний підхід у протидії негативних впливів на дітей. Такий підхід містить в собі і певний рівень психолого-педагогічних знань батьків, їх обізнаність з питань різних типів залежності та знання і використання здорового способу життя.

Результати проведеного анкетування, метою якого було дослідження щодо ставлення учнів (14-15 років) до тютюну, алкоголю і наркотичних речовин, дають можливість зробити висновок, що всі перераховані речі не є недосяжними для них.